

ΠΑΜΕ ΣΑΝ ΑΛΛΟΤΕ ...

Εισαγωγή

Δεν θέλεις ιδιαίτερη πρόφαση κάποτε για να ξεκινήσεις ένα καινούργιο ταξίδι στον χώρο και τον χρόνο που αγαπάς. Μια μελωδία, δυο στίχοι νοσταλγικοί, μια ξεχασμένη φωτογραφία και...πάμε σαν άλλοτε. Πάμε πίσω στα μονοπάτια περασμένων εποχών που παραπαίουν μεταξύ θύμησης και λησμονιάς και, όταν κλείνεις τα μάτια, σου ξύνουν όλες τις ευαισθησίες και τότε είναι που νιώθεις πως ωραιότερη εποχή από την εποχή της νιότης σου δεν υπήρξε άλλοτε ποτέ. Βέβαια ο καθένας μας έχει την προσωπική του νιότη και, έστω κι αν οι εμπειρίες μας δεν συμπίπτουν, ωστόσο μπορεί αυτό το κείμενο να ξυπνήσει τις προσωπικές του καθενός μνήμες και να τους δώσει μια καλή αφορμή για το δικό τους ιδιαίτερο ταξίδι. Εγώ φιλοδοξώ μόνο να τους βγάλω στον δρόμο. Τη διαδρομή ας τους την υπαγορεύσει η καρδιά τους.

Ποτέ μου δεν είχα ψευδαισθήσεις πως «ο παλιός καλός καιρός» δεν ήταν πάντα και τόσο «καλός», πως δεν χρειαζόταν παρά λίγο, πολύ λίγο ψάξιμο για να ανακαλύψεις όλες τις παθογένειές του. Δεν υποστηρίζω πως τα πάντα τότε ήταν καλά και άγια. Δεν είχα ποτέ μου αυτή την ψευδαίσθηση, όμως...υπάρχει εδώ ένα μεγάλο «όμως» που σε ξεστρατίζει από τη λογική και ντύνει τα περασμένα με τα πιο όμορφα χρώματα και τα λούζει με το λαμπρότερο φως και...τα εξιδανικεύει. Τα εξιδανικεύει, που πάει να πει μετατρέπει τα κοινά και τετριμμένα σε ιδανικά, μεταμορφώνει τον βάτραχο σε πρίγκιπα, το ασχημόπαπο σε κύκνο και τη σταχτοπούτα σε βασιλοπούλα. Αυτό το μεγάλο «όμως» είναι αυτό που με καλεί και εμένα να στρέψω το βλέμμα μου πίσω και να ξαναδώ τα περασμένα, ό,τι μπορώ βέβαια να διακρίνω ακόμη μέσα από την αχλύ που τα έχει καλύψει, περιδιαβαίνοντας στα μονοπάτια της μνήμης.

Η πρόθεσή μου είναι να μιλήσω για μια εποχή που έχει ήδη παρέλθει, αλλά, «κι αν παρήλθον οι χρόνοι εκείνοι», νομίζω πως είναι και ευχάριστο και χρήσιμο να μην παραδώσουμε στο πυρ της λήθης πράγματα που και να μας τέρψουν και να μας διδάξουν μπορούν. Ας ξεκινήσουμε.

Η ιστορία μας ξετυλίγεται στη Τζούρτζια. Αρχίζει από τη δεκαετία του '50. Ήταν τότε μια εποχή που οι άνθρωποι ζούσαν πολύ διαφορετικά από σήμερα, πιο δύσκολα μα και πιο όμορφα. Η κοινωνία τους μικρή, τόσο όσο να τους επιτρέπεται να αναπαράγονται και να επιβιώνουν βιολογικά, κλεισμένοι μέσα στα γεωγραφικά τους όρια. Διατηρούσαν έτσι ισχυρότατους δεσμούς μεταξύ τους, δεσμούς που τους στήριζαν άγραφοι νόμοι, οι οποίοι ήταν θεϊκές επιταγές στη συνείδηση όλων. Μιλάμε για μια κοινωνία κλειστή, προσηλωμένη στην παράδοση, που στέριωνε την

προκοπή της στην εργατικότητα των μελών της, στην εντιμότητα, στο πρακτικό πνεύμα, στη λιτότητα, στην αυτάρκειά τους και στις πατροπαράδοτες αρετές τους. Βασική αρετή τους το καλό κουμάντο. Διαφορετικά δεν επιβίωναν και, επειδή η επιβίωση είναι ο σκοπός κάθε έμβιου όντος, η φύση εφοδίασε τα όντα με το «ένστικτο» της επιβίωσης που τους υποδεικνύει αυτόματα τι είναι καλό και τι κακό, τι προάγει τη ζωή και τι την υπονομεύει. Αρκεί να ζει κανείς «κατά φύσιν» ακολουθώντας τις βιολογικές της επιταγές και όχι «παρά φύσιν», όπως συχνά επιτάσσει ο σύγχρονος πολιτισμένος τρόπος ζωής.

...

Το ξυπνητήρι είχε κανονιστεί για τη 1.00΄ τα μεσάνυχτα. Τα ξυπνητήρια είναι κατά κανόνα μια δυσάρεστη εμπειρία, μα τούτο ισοδυναμούσε με την πιο γλυκιά μελωδία μέσα στη σιγαλιά της νύχτας. Το περίμεναν όλοι με την ίδια λαχτάρα που περιμένει ο μοναχός το τάλαντο, που τον καλεί στη μυστική ένωση με τον Θεό, και η κόρη την καντάδα του αγαπημένου της. Η αλήθεια βέβαια είναι ότι το ξυπνητήρι κανέναν δεν θα ξυπνούσε. Θα σηματοδοτούσε απλά την αφετηρία του καλοκαιρινού ονείρου. Τη νύχτα αυτή θα έπαιρναν σάρκα και οστά όλες οι νοσταλγίες και οι κρυφές λαχτάρες του χειμώνα. Ποιος μπορούσε να κλείσει μάτι μια τέτοια νύχτα «γιομάτη θάματα, σπαρμένη μάγια».

Στο χαγιάτι και έξω στην αυλή τίγκα τα δέματα. Ντέγκια καλορραμμένα και δεμένα σφιχτά για να αντέξουν την ταλαιπωρία της αντίξοξης πορείας αντικαθιστούσαν τις βαλίτσες και φιλοξενούσαν τα πανικά. Ρούχα, σεντόνια, πετσέτες, τραπεζομάντιλα, όλα μέσα στα ντέγκια, καθαρά και καλοδιπλωμένα. Δισάκια παραφουσκωμένα σαν κοιλιές ετοιμόγεννες, κοφίνια γεμάτα ζαρζαβάτι, σφραγισμένα από πάνω με ένα κομμάτι ύφασμα ραμμένο γύρω-γύρω για να μην χύνονται έξω οι ντομάτες, οι πιπεριές, οι μελιτζάνες, τα κρεμμύδια, τα κολοκύθια και τα παστάλια. Χαρτοκιβώτια με τα είδη μπακαλικής, τα τρόφιμα του καλοκαιριού. Μακαρόνια, όσπρια, καφές, ζάχαρη, κονσέρβες, μπαχαρικά, αλάτι και οπωσδήποτε μερικά φύλλα ξερού αλατισμένου μπακαλιάρου για του Σωτήρος. Ένα τσουβάλι αλεύρι και κάμποση μπομπότα. Ένα δοχείο λάδι. Το πετρέλαιο βεβαίως, είδος και αυτό πρώτης ανάγκης. Μ' αυτά έπρεπε η οικογένεια να πορευτεί τρεις μήνες και χρειαζόταν καλός υπολογισμός και καλό κουμάντο.

Ανάμερα, δίπλα στα μεγάλα δέματα, προστατευμένα στο χαγιάτι, ένα χαρτοκιβώτιο γεμάτο μικρά ανοίγματα για να μη σκάσουν οι κόττες, που είχαν φροντίσει από βραδís να τις μαζέψουν όλες στο κοτέτσι, γιατί πολλές φορές κάτιαζαν και πάνω στα δέντρα, αλλά τότε θα ήταν δύσκολο να τις πιάσουν, ένας τρουβάς πιο πέρα με τη γατούλα μέσα, ένας άλλος πιο πέρα με το σκυλάκι. Και το στριγαλινό στο κλουβί. Θα άφηναν το

στριγαλινό, που ήταν προσωπική τους κατάκτηση, η ανταμοιβή και το λάφυρό τους για τις τόσες ώρες που καρτερούσαν υπομονετικά να κατέβει απ' τους αιθέρους και να εγκλωβιστεί στην καλοστημένη παγίδα που του είχαν στήσει οι νεαροί έφηβοι της γειτονιάς; Σοβαρολογείτε; Καιρό τώρα σχεδίαζαν την επιχείρηση. Σε πρώτη φάση κατασκεύαζαν το κλουβί. Όπως το ακούτε. Ούτε το κλουβί αγόραζαν έτοιμο ούτε το στριγαλινό από τα pet shops. Τα παιδιά είχαν την αυτονομία και την αυτάρκεια του πρωτανθρώπου. Χαίρονταν με τη δημιουργία των προσωπικών τους αντικειμένων, δημιουργία που ακόνιζε το μυαλό τους και ανέπτυσσε τις δεξιότητές τους. Θα μου πείτε: και τα πουλιά πώς τα κατέβαζαν; Αφού καλόστηναν την παγίδα τους, ξάπλωναν ακίνητοι και άρχιζαν να μιμούνται το κελάηδημα των πουλιών. Ο πιο γλυκόλαλος τα κατάφερνε καλύτερα. Τα πουλιά βλέπετε διαθέτουν ακοή, όχι όμως και τις νοητικές δυνατότητες του ανθρώπου που στο πέρασμα του χρόνου αποδείχθηκαν πολύ ισχυρότερες από το τρέξιμο του πούμα, τη δύναμη του λιονταριού και τα σαγόνια του καρχαρία. Παρασυρμένα λοιπόν από το «κελάηδημα» των νεαρών μίμων, κατέβαιναν – όντα κοινωνικά και αυτά- να συναντήσουν τους ομοίους τους, να αναζητήσουν παρέα την τροφή τους, να χαρούν παρέα την ελευθερία των αιθέρων, να ερωτοτροπήσουν και να αναπέμψουν με τη δική τους μουσική λαλιά τη χαρά και την ευγνωμοσύνη τους προς τον Δημιουργό τους, ανυποψίαστα για την ανατροπή που караδοκούσε να κατασπαράξει τη χαρά και τα όνειρά τους. Και έτσι, αντί για τη χαρά της ζωής, εισέπρατταν τη φυλακή του κλουβιού που προοριζόταν να εξασφαλίσει τη μουσική συντροφιά για όλο το καλοκαίρι στον επιδέξιο νεαρό, που κατείχε την τέχνη να επικοινωνεί με τα πουλιά και να τα σαγηνεύει, όπως ο Ορφέας σαγήνευε και ημέρευε τα θηρία με τη λύρα του. Όλα λοιπόν τα ζώα συγκεντρωμένα σε μια γωνιά θα ταξίδευαν μαζί τους. Τα ζώα του σπιτιού ήταν μέρος της οικογένειας.

Ο πατέρας και η μάνα επί ποδός. Να κλείσουν το σπίτι, να μην ξεχάσουν τίποτα, να αποχαιρετήσουν τις γειτόνισσες, βλέπετε θα 'καναν και τρεις μήνες να ξαναϊδωθούν -για ζούμε για πεθαίνουμε, αφήναν πίσω και μεγάλους ανθρώπους και η Νίτσα είχε πάρει τα κάτω της- . Α, να μην ξεχάσουν να αφήσουν και το κλειδί στη Βαγγελίτσα, να ρίχνει καμιά ματιά στο σπίτι, μια που είχε αναλάβει και τα λουλούδια και τον κήπο. Να μην ξεραθούν και αυτά τα καημένα, κρίμα από τον Θεό. Η γειτονιά ήταν κατά κανόνα βλάχικη και κανονικά θα έπρεπε να ερημώνει το καλοκαίρι, αλλά μετά τον εμφύλιο ήταν αρκετοί αυτοί που δεν έβγαιναν πια στο χωριό. Βλέπετε μέσα στον πόλεμο τα χωριά ρήμαξαν, πολλά σπίτια κήκαν και οι άνθρωποι μάζευαν τα κομμάτια τους και προσπαθούσαν να γιάνουν τις πληγές τους. Είμαστε ακόμα στη δεκαετία του '50. Δύσκολα χρόνια, πέτρινα. Τα μίση του εμφυλίου τα ένιωθες ακόμα αιωρούμενα παντού γύρω σου, τι κι αν οι νόμοι είχαν κηρύξει τη

λήξη του επισήμως. Ανεπισήμως οι νοοτροπίες και οι συμπεριφορές παίρνουν χρόνο για να αλλάξουν. Πολλοί λοιπόν για διάφορους λόγους, οικονομικούς και άλλους, έμεναν στον κάμπο τότε, με την ψυχή τους όμως να πετάει στα ύψη και έτρεχαν να αποχαιρετήσουν και να ξεπροβοδίσουν όποιον αναχωρούσε για τα βουνά, αφήνοντας πίσω του τους καύσωνες, τις θέρμες, τον ιδρώτα, τα κουνούπια, το ζεστό νερό. Τον τυχερό!

Μεταμεσονύχτιες ώρες και όλη η γειτονιά στο πόδι. Από την επομένη μια πόρτα θα ήταν κλειστή. Μια συναισθηματική απώλεια. Και τα παιδάκια, που τα έστελναν για μικροθελήματα και κρύο νερό στο κοντινό αρτεσιανό, φευγάτα. Μια πρακτική απώλεια.

...

Η νύχτα ήταν η πιο μικρή του χρόνου. Ιούνιος βλέπετε. Όσπου να πεις νύχτωσε και δρόσισε λίγο, ρόδιζε η αυγή. Έπρεπε να κάνουν γρήγορα μην τους πιάσουν πρώτα οι χωροφύλακες και δεύτερον η ζέστη. Οι χωροφύλακες, γιατί απαγορευόταν η μεταφορά ανθρώπων, αποσκευών και ζώων μαζί μέσα σ' ένα φορτηγό, και η ζέστη, γιατί σε λίγο θα βρίσκονταν όλοι μαζί στοιβαγμένοι στην καρότσα του φορτηγού, του Χατζημάνου, όλοι, άνθρωποι, αποσκευές και ζώα «ερριμμένοι ατάκτως». Το φορτηγό ξεκινούσε να φορτώνει από νωρίς. Το ναύλωναν δυο-τρεις οικογένειες μαζί και περνούσε διαδοχικά και φόρτωνε τα πράγματα και τους ανθρώπους στην καρότσα, κατέβαζε τον μουσαμά γύρω-γύρω και ξεκινούσε.

Μέσα στην κλειστή καρότσα το σκηνικό ήταν φοβερό. Μου έχει αφήσει μία από τις πιο δυνατές ταξιδιωτικές εντυπώσεις. Έχει σημαδέψει τις θερινές μου αποδράσεις από τον κάμπο στο βουνό μέσα στη νύχτα. Αφού τακτοποιούνταν πρώτα τα πράγματα, ακολουθούσαν οι άνθρωποι, πρώτα η γιαγιά με τα παιδιά και κατόπιν οι μεγάλοι. Ο καθένας έψαχνε να βρει μια βολική θέση να καθίσει, να καταφέρει να φθάσει όσο πιο άνετα μπορούσε στον προορισμό του. Εκεί μέσα κανονίζαμε και τις παρέες μας. Οι συνταξιδεύοντες ήταν κατά κανόνα φίλοι ή συγγενείς και εμείς, τα παιδάκια, ήμασταν μέσα στην τρελή χαρά που θα περνούσαμε ένα ολόκληρο ταξίδι με τα ξαδέρφια και τους φίλους μας. Αληθινό πανηγύρι. Το στρίμωγμα ούτε που μας άγγιζε. Η χαρά μας ήταν που θα ανεβαίναμε σε αυτοκίνητο, γιατί δεν είχαμε ποτέ άλλοτε την ευκαιρία να το κάνουμε και περισσότερο που αυτός ο δρόμος οδηγούσε στο όνειρο των χειμωνιάτικων αναμονών μας. Δεν υπήρχε άλλο ταξίδι για μας πλην τούτου. Τρίκαλα-Τζούρτζια, Τζούρτζια-Τρίκαλα. Οι εμπειρίες μας βουνά, ποτάμια και έλατα. Τη θάλασσα δεν την ξέραμε τι λογιά ήταν. Μόνο κανένας που είχε συγγενείς στην Αθήνα και τύχαινε να πάει από μικρός κανένα ταξίδι, την πρωταντίκριζε στα Καμένα Βούρλα και,

ταυτοποιώντας την με βάση τις ήδη υπάρχουσες παραστάσεις του, αναφωνούσε με συναισθήματα ανάμικτα, χαράς για το εξαιρετικό θέαμα και έκπληξης για το νέο, το άγνωστο, « πώπω ένα μεγάλο ποτάμι!». Δεν θέλω, πιστέψτε με, να εγκαταλείψω ακόμη αυτή την καρότσα και να προχωρήσω σε άλλο θέμα. Η εικόνα της έχει στοιχειώσει ανεξίτηλα στο μυαλό μου. Μετά από πολλά χρόνια, όταν τα φορτηγά ως μεταφορικά μέσα αυτού του είδους αποτελούσαν πια ένα μακρινό παρελθόν, έτυχε να δώ την κλασική ταινία “Doctor Zivago”. Εκεί η σκηνή του τραίνου, όπου μέσα στα βαγόνια του συνωστίζονταν ο ένας επάνω στον άλλον άνθρωποι και αποσκευές μου έφερε συνειρμικά στο νου τη σκηνή της καρότσας. Οι πιο προνομακείς θέσεις στην καρότσα ήταν τα ντέγκια. Ήταν μαλακά και ευλύγιστα. Μπορούσαν εύκολα να προσαρμόζονται στο σώμα σου και να σου προσφέρουν τη μεγαλύτερη δυνατή άνεση γι’ αυτό τα προτιμούσαμε, αλλά δεν έφταναν για όλους και έτσι μερικοί κατέληγαν στα κιβώτια. Η γιαγιά και ο παππούς είχαν πάντα την καλύτερη μεταχείριση.

Ο δρόμος μέχρι το Μουργκάνι -έξω από την Καλαμπάκα- ήταν καλός. Μας έπνιγε βέβαια ο κατεβασμένος μουσαμάς, αλλά μέναμε ακόμη σταθεροί στις θέσεις μας διατηρώντας την αρχική μας ισορροπία. Από κει και πάνω όμως τα πράγματα άλλαζαν. Ο μουσαμάς σηκωνόταν στο πίσω μέρος της καρότσας και όλοι παίρναμε στην αρχή μια βαθιά ανάσα. Ο κίνδυνος της παρανομίας είχε πλέον σχεδόν εκμηδενιστεί, καθώς είχαμε ξεφύγει από τα στενά όρια του κάμπου, και η αίσθηση της ελευθερίας γινόταν όλο και πιο έντονη. Διαβαίναμε τις πύλες του δικού μας ορεινού βασιλείου, ήμασταν πιο αυτεξούσιοι απ’ ό,τι στον κάμπο. Μετά τις βαθιές ανάσες η καρότσα πλημμύριζε φωνές, γέλια, τραγούδια. Σωστό πανηγύρι. Οι μαμάδες είχαν την κρυφή ελπίδα ότι θα μας έπαιρνε κάποτε ο ύπνος, αλλά λογάριαζαν χωρίς τον ξενοδόχο. Εμείς τρελαινόμασταν με τις στροφές, που είχαν πλέον αρχίσει, και βάζαμε στοιχήματα για το ποιος θα κρατηθεί πιο πολλή ώρα αμετακίνητος στη θέση του, πράγμα πολύ δύσκολο. Στροφές και ανηφόρα μαζί. Ο χωματόδρομος που διανύαμε δεν μας ενοχλούσε ιδιαίτερα όσο το φορτηγό προχωρούσε με σταθερή ταχύτητα, μόλις όμως φρέναρε, τότε ένα τεράστιο σύννεφο σκόνης ορμούσε μέσα στην καρότσα από το άνοιγμα του ανασηκωμένου μουσαμά και μας έπνιγε. Δύο επιλογές είχαμε. Ή κατεβάζοντας τον μουσαμά να σκάσουμε από την έλλειψη αέρα ή να πνιγούμε από τη σκόνη. Προτιμούσαμε το δεύτερο. Έτσι πορευόμασταν λοιπόν και, όταν φθάναμε στα Κανίκια χαράματα, ψαχνόμασταν να ανακαλύψουμε ποιος ήταν ποιος. Η σκόνη είχε επικαθίσει στα μαλλιά, στα φρύδια, στις βλεφαρίδες μας σαν μακιγιάζ γήρανσης και μας είχε κάνει αγνώριστους. Παιδικά προσωπάκια με γκριζα μαλλιά. Μοιάζαμε με αρνητικό φιλμ. Το διασκεδάσαμε με την ψυχή μας.

Εκείνη την εποχή εκτός από τα φορτηγά είχαν αρχίσει και λεωφορεία να εξυπηρετούν τους ορεινούς πληθυσμούς των βλάχων του Ασπροποτάμου. Αυτά τερμάτιζαν στα Τρία Ποτάμια, όπου τότε λειτουργούσε και ταβέρνα για την εξυπηρέτηση των ταξιδιωτών. Ξακουστές ήταν οι ταβέρνες του Καρλίγκα και του Σκρέτα που συγκέντρωναν στον χώρο τους τους οδηγούς με τους επιβάτες, και τους κερατζήδες οι οποίοι ειδοποιημένοι τους περίμεναν, για να φορτώσουν τις αποσκευές και να τους μεταφέρουν στα χωριά τους, Τζούρτζια, Γαρδίκι, Μουτσιάρα, Δραγοβίσι, Κότορη, Λιπινίτσα, Χαλίκι. Μιλάμε για το σημείο όπου σήμερα βρίσκεται το Διοικητήριο. Στο βάθος αυτής της έκτασης υπήρχε βρύση με ωραία πέτρινη σκαλιστή κοπάνα που ξεδιψούσε τον κάθε διαβάτη. Δεν φημίζονταν ιδιαίτερα για το νερό της, αλλά, όταν ερχόσουν από τον κάμπο, σου φαινόταν εξαιρετικό. Εδώ λοιπόν γινόταν σωστό πανηγύρι. Οι ψησταριές φλέγονταν από τις φωτιές και τα αναμμένα κάρβουνα, όπου ροδοκοκκίνιζαν τα αρνιά και τα κοκορέτσια. Ο αέρας μοσχομύριζε από το λίπος που έσταζε και αναδύονταν ως σύννεφο καπνού προς τον ουρανό. Ήταν απλά η πρακτική εξυπηρέτηση βιολογικών αναγκών των πεινασμένων ταξιδιωτών ή μήπως ήταν μαζί και μια ευχαριστήρια θυσία προς τις θεϊκές δυνάμεις που ευόδωσαν αυτό το ταξίδι και τους αξίωσαν και τούτη τη χρονιά να φθάσουν στον προορισμό τους; Αν τα κύτταρά μας, πέρα από τα βιολογικά χαρακτηριστικά των προγόνων μας, μεταφέρουν και την ιστορική τους μνήμη, όπως έχει υποστηριχθεί από πολλούς επιστήμονες, τότε είναι πολύ πιθανό στο υποσυνείδητο των συνδαιτημόνων αυτές οι ευωχίες να ήταν μια συνέχεια των πλούσιων ομηρικών θυσιών, ως οφειλή και ένδειξη ευγνωμοσύνης για την ευτυχή έκβαση των γεγονότων. Οι θνητοί θα απολάμβαναν τα καλοψημένα κρέατα και οι Αθάνατοι την «κνίσα» που αναδύονταν κατευθυνόμενη προς τον ουρανό ως θυμίαμα ευχαριστίας και εξευμενισμού.

Σε τέτοιους τόπους συναντήσεων, με τη διάθεση χαλαρή και ευχάριστη, γνωρίζονταν καλύτερα οι άνθρωποι των κοντινών χωριών και συσφίγγονταν οι σχέσεις τους. Το σκηνικό που περιγράψαμε παραπάνω εμάς καθόλου δεν μας αφορούσε. Εμείς προσπερνούσαμε τα Τρία Ποτάμια με το φορτηγό χαράματα και συνεχίζαμε χωρίς διακοπή για Τζούρτζια. Σε τούτο το σημείο, της ευωχίας και του γλεντιού, τερμάτιζαν μόνο όσοι ταξίδευαν με το λεωφορείο.

Επιστροφή στο φορτηγό μας λοιπόν. Το σκηνικό στο τέρμα του δικού μας ταξιδιού γνωστό και αγαπημένο. Τα Κανίκια, το νεκροταφείο, το γήπεδο, ο μύλος λίγο πιο κάτω, τα σπίτια, χτισμένα αμφιθεατρικά στην πλαγιά και απέναντι και πάνω απ' όλα ο κυρίαρχος όγκος της Κουρούνας, επιβλητικός και αγέρωχος. Κάτω από τη σκιά του γενεές γενεών γεννήθηκαν, έζησαν και χάθηκαν. Τους καλωσόριζε την άνοιξη και τους ξεπροβοδούσε το φθινόπωρο, κι αυτός στεκόταν εκεί και ο

χρόνος δεν τον άγγιζε λες και ήταν πάνω και έξω από τους φυσικούς νόμους της γέννησης και του θανάτου, ένα μέλος κι αυτός της χορείας των Αθανάτων. Οι άνθρωποι, αδύναμοι και ταπεινοί μπρος στην υπερουχή του, επιζητούσαν ζηλόφθονα να καρπωθούν κάτι από το μεγαλείο του όταν εύχονταν ο ένας στον άλλον: «Να ζήσεις σαν τα ψηλά βουνά». Και το νεκροταφείο, απλωμένο στα πόδια του, έμοιαζε να υποκλίνεται μπροστά του ζητώντας να οικειοποιηθεί κάτι από την αιωνιότητά του για λογαριασμό των αγαπημένων που κείτονταν εκεί απαλλαγμένοι πλέον πάσης κοινής και τριτοκοσμικής καθημερινής μέριμνας.

Στα Κανίκια μας περίμεναν τα ζώα που θα μετέφεραν τις αποσκευές στον τελικό τους προορισμό, στην καλοκαιρινή μας εστία. Ο πατέρας, παλιός κερατζής ο ίδιος, δεξιοτέχνης και εραστής των αλόγων και των μακρυσμένων ταξιδιών, ως άλλος Καββαδίας της στεριάς, λάτρης της ελευθερίας των ανοιχτών οριζώντων, έπιανε τα άλογα και τα υπότασσε και τα έθετε υπό την εξουσία του από μικρό παιδί ακόμα. Πραγματικός Γητευτής των αλόγων. Το караβάνι του του άνοιγε νέους δρόμους στο επάγγελμα, στη γνώση, στις κοινωνικές επαφές. Τα караβάνια γενικά έπαιξαν έναν σημαντικότατο ρόλο στην επαγγελματική, κοινωνική και πνευματική πρόοδο των βλάχικων κοινωνιών, τις οποίες τις έβγαλαν από την απομόνωση και τις βοήθησαν να ενταχθούν στο ευρύτερο γίγνεσθαι ακόμη και πέραν των ελληνικών ορίων. Έτσι ξεκίνησαν οι πρώτες εμπορικές δραστηριότητες. Ως γνωστόν «το αγώγι ξυπνάει τον αγωγιάτη» και οι αγωγιάτες βλάχοι ξύπνησαν πρώιμα χάρη στα караβάνια τους και μεγαλούργησαν ως έμποροι και πνευματικοί άνθρωποι. Και ως Ευεργέτες. Ο πατέρας λοιπόν θυμήθηκε την παλιά του τέχνη και έπιασε να κανονίζει τα φορτώματα ισοβαρή και από τις δύο μεριές, αλλιώς το άλογο θα έγερνε από το ένα μέρος. Τα άλογα ξεκινούσαν, ο δρόμος δεν ήταν και μακρύς, από τα Κανίκια στον απάνω μαχαλά.

Όσπου να ετοιμαστεί το караβάνι των αλόγων, εμείς ξεκινούσαμε, μισοζαλισμένοι από το ολονύχτιο ταξίδι μας, η μάνα, η γιαγιά και τα παιδιά με τα πόδια για το καλοκαιρινό μας σπίτι, που θα το κατοικούσαμε για τρεις μήνες, τους πιο όμορφους του έτους. Η εικόνα του ήταν τώρα εντελώς διαφορετική απ' αυτή που είχαμε αφήσει το φθινόπωρο, όταν το κλειδώσαμε στα μέσα του Σεπτεμβρη και, κάνοντας τον σταυρό μας, ευχηθήκαμε να μας αξιώσει ο Θεός να το ξαναοίξουμε το επόμενο καλοκαίρι. Η ευχή μας έπιασε και να 'μαστε τώρα καθισμένοι να ξαποσταίνουμε στο πεζούλι της αυλής, που αγνάντευε τον κάτω μαχαλά, όπου είχαν αρχίσει να ανοίγουν τα πρώτα σπίτια για το καλοκαίρι. Απέναντί μας η Κουρούνα και στα πόδια της ασημένια λωρίδα η κοίτη του Ασπροπόταμου, μία από τις ατέλειωτες φλέβες του μεγάλου ποταμού, που οι άνθρωποι λάτρεψαν ως θεό για τη ζωή που χάριζε με το υγρό του στοιχείο στη φύση και στους ανθρώπους.

Όσπου να φθάσουν τα άλογα με τις αποσκευές, εμείς είχαμε ανοίξει κιάλας το σπίτι, πόρτες και παράθυρα, και ξεκινούσε η πάλη του καθαρού μοσχοβολισμένου αέρα με τον υγρό, τον εγκλωβισμένο μήνες τώρα στο εσωτερικό του. Η ώσμωση της ανοιξιάτικης φρεσκάδας με τη μυρωδιά της χειμωνιάτικης μούχλας θα αποκαθιστούσε τις αισθητικές ισορροπίες γρήγορα, η ατμόσφαιρα θα καθάριζε αρκετά και θα ήταν ανεκτή η πρώτη διανυκτέρευση. Η πρώτη αυτή νύχτα εξακολουθούσε όμως να έχει πολλές ιδιαιτερότητες. Σου ανέτρεπε ξαφνικά πολλές ισορροπίες. Πέρα από τις μυρωδιές, η θερμοκρασία και οι ήχοι επίσης σε καλούσαν να προσαρμοστείς σε νέα δεδομένα. Μόλις έγερνε ο ήλιος πίσω από το Παλέτζι, η ψύχρα γινόταν αισθητή και τη νύχτα, όταν η φύση ησύχαζε, η ροή του ποταμού κάλυπτε με τον ήχο της όλη την κοιλάδα, από τον Αϊ-Γιώργη μέχρι τη Σμίξη. Αυτή τη μελωδία των υδάτων, ιδιαίτερα τις πρώτες μέρες, ήταν δύσκολο να την συνηθίσεις. Ξυπνούσες τη νύχτα και είχες την αίσθηση ότι το ποτάμι εγκατέλειψε την κοίτη του και πήρε τον ανήφορο και έγινε ένα μαζί σου, με τα σπίτια με τα στενοσόκακα, σαν να ήθελε να κάνει πιο αισθητή την παρουσία του. Αστεία πράγματα. Ποιος να κάνει αισθητή την παρουσία του; Το ποτάμι; Η πηγή της ζωής του τόπου; Φαντάζεστε το χωριό χωρίς το ποτάμι; Εκεί έπλεναν οι γυναίκες, εκεί κοπανούσαν το σιτάρι για τους τραχανάδες και τα μνημόσυνα, στην άκρη του άλεθε ο μύλος το σιτάρι και το καλαμπόκι, εκεί, στο φυσικό πλυντήριο της ντριστελάς πλένονταν και έλαμπαν όλα τα μάλλινα του νοικοκυριού. Στη ντριστελά οι καινούριες φλοκάτες και οι κουβέρτες μέσα στη δίνη του νερού, γίνονταν αφράτες και χνουδωτές. Στο μαντάνι, αποκτούσαν την τελική τους όψη τα καινούρια υφαντά του αργαλειού, τα σκουτιά, που προοριζόνταν για το ράψιμο των μάλλινων ενδυμάτων. Και το φθινόπωρο, όλες οι κάτασπρες πέτρες του γέμιζαν με τα πολύχρωμα υφαντά, κουβέρτες, βελόντζες, όλα όσα έπρεπε να αποθηκευθούν πλυμένα στα σεντούκια ως το άλλο καλοκαίρι. Η κοίτη του ποταμού τότε μετατρέπονταν σε έναν ζωγραφικό πίνακα με όλα τα χαρούμενα χρώματα των βλάχικων υφαντών, έναν πίνακα τεχνοτροπίας patchwork. Όλη αυτή η ζωνρή εικόνα απάλυνε την μελαγχολία των φθινοπωρινών ημερών που προμήνυαν την επικείμενη αναχώρηση για τον κάμπο, την έλευση του χειμώνα, τον μαρασμό της φύσης, την κυριαρχία του σκότους και του ψύχους, την επιστροφή της Περσεφόνης στα ανήλιαγα παλάτια του Πλούτωνα. Δεν είναι τυχαίο που τόσο τραγουδήθηκε στη λαϊκή μας παράδοση το ποτάμι μαζί με όλα τα υγρά στοιχεία της φύσης.

Όταν τα άλογα έφθαναν στην αυλή και ο πατέρας ξεφόρτωνε τα ντέγκια, τα κιβώτια και τα καλάθια, τελείωνε η πρώτη πράξη του ονείρου. Η αυλή μας, όπως ήταν σκαμμένη στην πλαγιά, έμοιαζε με ένα πλακόστρωτο ευρύχωρο μπαλκόνι. Οι φυσικές ακανόνιστες πλάκες της, τοποθετημένες εκεί πριν από μισόν αιώνα, ήταν το μόνο απομεινάρι από το παλιό σπίτι,

αυτό που είχαν στήσει με τα χέρια τους ο παππούς και η γιαγιά για να στεγάσουν την οικογένεια, οχτώ άτομα. Μέσα σ' αυτό έζησαν τους πολέμους, τους ξενιτεμούς, τους θανάτους. Ήταν αίμα από το αίμα τους και σάρκα από τη σάρκα τους. Και όταν πια ο τελευταίος μεγάλος πόλεμος τέλειωσε, και μετά από αυτόν και ο αδελφοκτόνος σπαραγμός, τότε μία καινούργια συμφορά τους περίμενε, καθώς αντίκρισαν αντί για την οικογενειακή τους εστία τα αποκαΐδια της να κείτονται στην αυλή και τους τοίχους μαυρισμένους από τη φωτιά, στην οποία το είχαν παραδώσει ποιος ξέρει ποιες δυνάμεις του ερέβους. Αυτό το σπίτι ο πατέρας το ξανάχτισε τη δεκαετία του '50 και τώρα ένας νέος κύκλος ζωής ξεκινούσε.

Η πρώτη μας δουλειά ήταν να κουβαλήσουμε νερό, να γεμίσουμε τα καζάνια για τη λάτρα του σπιτιού. Η υδροδότηση του χωριού έγινε μετά από τριάντα χρόνια περίπου. Η βρύση δεν ήταν μακριά. Ευτυχώς. Εμείς, τα παιδάκια ανεβοκατεβαίναμε με τα γκιούμια, αδειάζαμε στα καζάνια και ξανά από την αρχή. Για τη μάνα μας ήταν μεγάλη ανάσα η εξασφάλιση του νερού και για μας ένα ευχάριστο παιχνίδι. Βουτούσαμε στο παγωμένο νερό και χαιρόμασταν τη δροσιά του μετά τις ζέστες του κάμπου που μόλις είχαμε αφήσει πίσω μας για τρεις ολόκληρους μήνες. Η μάνα έβγαζε στην αυλή όλα τα πράγματα του σπιτιού. Σωστή μετακόμιση. Πιάτα, μαχαιροπήρουνα, κατσαρόλες, ταψιά, καρέκλες, κουβέρτες, βελόντζες, μαξιλάρια, κουρτίνες, κιλίμια, άλλα για πλύσιμο και άλλα για αέρισμα. Άδειο πια το σπίτι ήταν εύκολο να καθαριστεί, να μοσκοβολήσει από τη φρεσκάδα του δροσερού αέρα και του νερού. Ως το απόγευμα ήταν όλα τακτοποιημένα στη θέση τους. Στην αυλή κείτονταν ακόμα ανέγγιχτα τα ντέγκια, τα καλάθια, και τα χαρτοκιβώτια. Τώρα είχε έρθει η ώρα τους. Όλα έπρεπε να γίνονται με συγκεκριμένη σειρά, αλλιώς δεν θα 'βρισκες άκρη.

Η πρώτη μέρα μας εντυπωσίαζε πάντα περισσότερο. Εννιά μήνες απουσίας ήταν αρκετοί για να ξεθωριάσουν οι εικόνες του περασμένου καλοκαιριού στο μυαλό μας. Τις επόμενες μέρες όλα έμπαιναν σε μια ρέγουλα. Έμεναν ακόμα κάποιες ιδιαίτερες δουλειές βέβαια. Με την πρώτη ευκαιρία έπρεπε να πάρουμε τη φλοκάτη, ειδικό μάλλινο αμάνικο επανωφόρι, και τις τριχιές και να πάμε στο δάσος για ξύλα. Μ' αυτά μαγειρεύαμε, μ' αυτά ψήναμε στη γάστρα, μ' αυτά βάζαμε καζάνι για πλύσιμο, μ' αυτά σιδερώναμε. Μ' αυτά σε πιο παλιές εποχές έβγαζαν πέρα και τα νυχτέρια παρέες παρέες οι γυναίκες, όταν μεγάλωνε η νύχτα και η μέρα δεν επαρκούσε για να αποσώσουν τις δουλειές και τα εργόχειρά τους, γενσίματα, πλεξίματα και αργαλειούς. Πού πετρέλαιο για τη λάμπα και το γκαζοκάντηλο. Το αναμμένο δαδί ήταν η φωτεινή συντροφιά της νύχτας.

Μία ακόμη απαραίτητη δουλειά των πρώτων ημερών ήταν η κατασκευή της «πόντζας». Θα αναφερθώ λίγο πιο διεξοδικά σ' αυτή, γιατί φοβούμαι

πως έχει σχεδόν ξεχαστεί. Η πόντζα ήταν μία αυτοσχέδια πήλινη κατασκευή που έμοιαζε σαν ένα μεγάλο στρογγυλό ταψί. Χρειαζόταν την γνώση και την δεξιοτεχνία του αγγειοπλάστη, γι' αυτό άλλες ήταν πιο πρωτόγονες και άλλες πιο κομψές, πιο συμμετρικές, άλλες ήταν πιο εύθραυστες και ευαίσθητες και άλλες πιο στιβαρές και σταθερές. Ήταν αποτέλεσμα γνώσης και ταλέντου μαζί. Η πρώτη προϋπόθεση για μία καλή πόντζα ήταν η σωστή πρώτη ύλη, δηλ. το χώμα που με την κατάλληλη επεξεργασία θα έδινε έναν σταθερό πηλό. Το ειδικό αυτό χώμα, φαιού χρώματος, βρισκόταν σε συγκεκριμένη περιοχή, από όπου το έβγαζαν και το μετέφεραν στην αυλή τους οι γυναίκες, όπου θα το επεξεργάζονταν σύμφωνα με τις πανάρχαιες τεχνικές που μεταφέρονταν από γενιά σε γενιά, τεχνικές που τώρα έχουν παρακμάσει και ξεχαστεί. Το ονόμαζαν Νιγλίνα και το έβρισκαν κατηφορίζοντας από το μονοπάτι που οδηγεί στη γέφυρα του Αη-Γιώργη. Εκεί, πριν περάσουν την γέφυρα, στα ριζά του βουνού, έσκαβαν το αργιλώδες ασπριδερό χώμα. Αυτό το ζύμωναν μέσα σε ένα μεγάλο δοχείο με νερό και τραγόμαλλο. Αποκτούσε έτσι συνοχή και ελαστικότητα. Για να δέσουν καλύτερα τα υλικά μεταξύ τους τα κοπανούσαν με τον κόπανο, αυτόν που χρησιμοποιούσαν για να πλένουν τα μάλλινα στο ποτάμι. Όταν αυτή η χωμάτινη ζύμη ήταν πολύ σφιχτή και σταθερή, έπλαθαν την βάση, δηλ. δημιουργούσαν μία στρογγυλή πήλινη πλάκα πάχους ίσα με τέσσερα δάχτυλα και με διάμετρο ίση με την γάστρα που θα την τοποθετούσαν από πάνω στο ψήσιμο. Στην άκρη αυτής της πήλινης βάσης σήκωναν χείλος 4-5 δάχτυλα ψηλό και έτσι η πόντζα έπαιρνε την μορφή μεγάλου πήλινου ταψιού. Το χείλος αυτό σε ένα σημείο διακόπτονταν και είχε άνοιγμα γύρω στους 10 πόντους. Η πόντζα ήταν πλέον έτοιμη για χρήση, τοποθετημένη πάνω σε επίπεδη επιφάνεια και προστατευμένη οπωσδήποτε από την υγρασία. Για να ψήσουν το ψωμί, άναβαν την φωτιά μέσα στην πόντζα και, όταν ο πηλός ήταν πυρωμένος, σκούπιζαν τα κάρβουνα και την στάχτη και τοποθετούσαν πάνω του τα καρβέλια και από πάνω την γάστρα. Αναλώθηκα κάπως περισσότερο στην περιγραφή της πόντζας, γιατί θεωρώ ότι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτάρκειας. Οι ορεινοί πληθυσμοί ήταν καταδικασμένοι να επιβιώνουν «εκ των ενόντων», πρόδρομοι αυτοί των προσκόπων, υποχρεωμένοι να επινοούν και να εφευρίσκουν λύσεις, ακονίζοντας έτσι τον νου και τις αισθήσεις τους. Η ανάγκη τους άνοιγε νέους δρόμους. Οι δουλειές των πρώτων ημερών ήταν πολλές ώσπου το σπίτι να αρχίσει να λειτουργεί κανονικά. Τις επόμενες μέρες η ζωή περνούσε από την αρχική της προσαρμογή στους κανονικούς της ρυθμούς. Ξεκινούσαν οι προγραμματισμένες καλοκαιρινές δουλειές. Το κίνημα για τις κοπέλες, ο αργαλειός, η ρόκα, το πλέξιμο για τις μητέρες. Τα εργόχειρα έπρεπε οπωσδήποτε να τελειώσουν γιατί τον χειμώνα μας περίμεναν άλλες υποχρεώσεις. Τα εργόχειρα ήταν κατά κανόνα μια ευχάριστη διαδικασία

και τις περισσότερες φορές ευκαιρία για συναντήσεις συνομήλικων γυναικών, συναντήσεις όπου έβγαζαν τα εσώψυχά τους, τους καημούς τους, τις χαρές και τις στενοχώριες τους. Εκεί η μια στήριζε την άλλη σαν τα δέντρα που μόνα τους λυγούν στον άνεμο μα όλα μαζί ενωμένα αντιάσσονται και, όταν περάσει η καταιγίδα, παραμένουν όρθια και αμετακίνητα στην θέση τους. Έτσι λειτουργούσε η ψυχοθεραπεία μέσα στην ομάδα και στήριζε τα μέλη της χωρίς ψυχιάτρους και ψυχοφάρμακα, μια ψυχοθεραπεία που το καλοκαίρι την υποστήριζαν ο κοινωνικός περίγυρος, το φυσικό περιβάλλον, η ομορφιά της καλοκαιρινής εποχής και οι χαρούμενες εκδηλώσεις που θα ξετυλίγονταν η μια μετά την άλλη ώσπου να έρθει το Φθινόπωρο και πάλι. Το όνειρο είχε αρχίσει και μας προκαλούσε να το ζήσουμε με όλες μας τις αισθήσεις...

Μαρία Ταμπακιώτη-Σίμου
Τρίκαλα, Δεκέμβριος 2018